

jai, akik azonos szellemben nevelkedtek, s a szó nemes értelmében képtelenek vagyunk megtagadni hagyományainkat. Legnagyobb lelkesedéssel művelt műfajainkat ugyanazzal a játékos alliterálással tudjuk megnevezni legdrágább és legváltozatosabb „játékszerünkkel”, mellyel teológus korunkban is szenvedélyesen élünk: rajongásig szeretett anyanyelvünkkel. (Mindketten boldogan foglalkozunk prédikációírással, publicisztikával, poézissal.) A kötet prédikációinak stílusa magán hordozza a publicisztika mozósító

céltudatosságát és a poézis formai szépségeit.

A homiletika órákon Bustya Dezső jobban figyelt az előadásra, mint én. De megosztotta velem, amit megjegyzett: „Milyen prédikációt kell írni? ÉPET. Értelmeset, pontosat, egységeset, tartalmasat.”

Az olvasó ilyen prédikációkat talál ebben a kötetben.

Péter Miklós

Vita Zsigmond: *Művelődés és népszolgálat.* Tanulmányok.

Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1983, 316 old.

Vita Zsigmond tanulmánykötetének szellemi gócpontja a hajdani és a jelenkori Nagyenyed, ahol iskoláit járta, és ahova tanárként és kutatóként egy termékeny élet köti. Bethlen Gábor kollégiuma áll a jelen kötet középpontjában, ahol olyan neves elődök munkálkodtak, mint: Bod Péter, Pápai Páriz Ferenc, Szász Károly és még sokan mások. E kötet tanulmányait olvasva, betekintést nyerünk a felvilágosodás és a reformkor szellemi életének megismeréséhez.

Milotai Nyilas István után Bod Péter feljegyezte, hogy Bethlen Gábor hadakozásai alkalmával, a táborban „egy erre rendeltetett Bibliothékát hordozott magával és szorgalmasan a könyvet olvasta”. Makkai Sándor visszaemlékezéseiben pedig így fogalmazott: „A nagyenyedi Bethlen kollégium dísztermében, a szószék fölött magasan, egyedül áll a Fejedelem képe. Barabás Miklósnak idealizált, de lélekkel és igazsággal teljes alkotása. Ahogy kisgyermek koromban először megláttam ezt a képet, soha többet nem hagyott nyugodni.”

A volt nagyenyedi diák, a későbbi történész, a magyarigeni református lelkipásztor Bod Péter híres könyvtára, a parókia egyik szobájában lehetett. Itt dolgozhatott Bod Péter, miközben a szép sárgás pergamenbe vagy aranyozott bőrbe kötött kötetek katonásan sorakoztak a polcon, nagyság szerint. Egy tudós könyvtára volt ez, amelyet egy életen át gyűjtött össze, részben még Nagyenyeden vagy Hollandiában, nagyrészt azonban későbbi összekötetései révén, ismerősök, könyvgyűjtők segítségével. Az egykori kollégiumi könyvtáros nem nyugodott, amíg egy-egy értékes könyvhöz hozzá nem jutott. Számon tartotta az új történeti, egyháztörténeti, nyelvtani, teológiai munkákat és nem kímélte a költséget megszerzésükre. Ráday Gedeonnal folytatott levelezése utalásokat ad arra nézve, hogy mennyi utánajárást kívánt egy-egy értékesebb munka megszerzése.

1769-ben, Bod Péter korai halála után, gyermekekkel özvegyen maradt felesége, szükséghelyzet következtében, elárverezte a könyvtárat. A könyvek közül sok szétszóródott, de a mostohán elkészített

hagyaték 888 művet foglalt magában, ami tekintélyes értéket képviselt a korabeli erdélyi könyvtárak között. Kéziratok és nyomtatott munkák egyaránt voltak ebben a könyvtárban. A latin klasszikuson, a teológiai munkákon, a szótárakon kívül megvolt egypár korabeli orvosi vagy gazdasági természetű munka is. A magyarigeni pap, ha kellett: orvos, állatorvos, gazda, kutató volt egy személyben, de az erdélyi történelem, az erdélyi népek élete és a magyar irodalmi munkák érdekelték leginkább. A halálához észrevétlenül közeledő tudós-pap utolsó megszerzett könyve Aranka György püspöknek a *Halál ellen való orvossága*, vagyis eredeti címe szerint „vigasztalásai” volt, mely 1768-ban jelent meg Kolozsváron. Bod Péter 1753-ban történt feljegyzése szerint, a nagyenyedi kollégiumban 3 professzor, 176 tógátus diák, és 658 klasszista tanuló volt.

A Bethlen Gábor és Bod Péter könyvtáráról szóló tanulmányok után, ismeretünk bővítése céljából, érdemes elolvasni a Hermányi Dienes József, Hegedüs Sámuel, Szász Károly és hidvégi Mikó Imre munkásságáról írt tanulmányokat. Mikó Imre egyik legnagyobb alkotása az Erdélyi Múzeum, mellyel már az 1841–43-as országgyűlés is foglalkozott, viszont a tervet ő valósította meg 1859-ben. Szerepe van a kolozsvári egyetem beindításában. Egész életfelfogását ez a bölcs jelige jellemezte: „Mít erőszakkal nem, csöndben és halkán munkával véghezvihetünk.”

Vita Zsigmond könyve hasonlóan jól átfogó tanulmányban eleveníti fel Berde Mária nagyenyedi éveit. Berde Mária 1889. február 9-én született Kackón. Élete egy egyszerű, de becsületos falusi lelkészi lakból indult ki. Édesapja, Berde Sándor a kackói református körlelkésziségi eklézsia tudós lelképásztora volt, aki fáradtságot nem ismerve, napokon és heteken át járta szórványait, hirdetve és bizonyosságot téve a testté lett Igéről. Ennek az áldozatos munkának gyümölcse az volt, hogy hosszú év-

tizedek után is megmaradt a hívek emlékezetében az ő áldott munkássága. Később, mint a nagyenyedi teológia tanára, fiatalon halt meg, népes családot hagyva maga után. A Berde család élete elválaszthatatlan volt a kollégiumtól. Özvegy Berdené együtt tanult gyermekeivel, mint hozzá hasonló sok papné. Így lett Berde Mária jeles minősítésű tanuló mindvégig, hogy 1907 májusában jelesre érettségizék. Gazdag pedagógiai és irodalmi munkássága magán hordozza a családi hajlék erényeit és gyümölcseit.

Nagyenyed a világ közepe – tartja a népi mondás. A mai Nagyenyed helyén már az őskorban település volt, amit a felszínre hozott bronzkori és schita lelet is bizonyít, leletek, amelyek a Kr. e. 7. századig nyúlnak vissza. A római korszakból is számos lelet került felszínre. A barbár népvándorlás alkalmával többször is felégették a várost, míg a 13. század folyamán a bevándorolt szászok ismét várossá alapították. A rendelkezésünkre álló legrégebb okirat 1293-ból származik, melynek értelmében Endre király megerősíti László adományát hatvan telepről, amelyet Nagyenyed közelében az erdélyi káptalannak adományoztattak.

Igaz valóság, hogy Vita Zsigmond a nagyenyedi kollégium egyik nagy öregje, aki évtizedeken át a kollégium, a könyvtár egyik leghűségesebb ápolója, de ugyanakkor nagybecsű kutatója, aki „tudománnyal és cselekedettel” alkotott maradandót kollégiuma, könyvtára, szülővárosa számára. Kis népek megmaradását a szellem, a kultúra biztosíthatja, csak ez válhat országmegtartó erővé. Hogy ez megtörténhessen, annak az erdélyi szellemnek kellett nyugat és kelet határán, hegemoniára törő hatalmak erőszakos cselekedeteivel szemben megmaradnia, melyet Bethlen Gábor, a református fejedelem képviselt. E szemlélet nélkül a nagyenyedi kollégium nem válhatott volna a tudományok európai szintű művelőjévé.

Vita Zsigmond tanulmánykötetének a végén hasznos irodalmi utalásokat találunk a megírt tanulmányok forrásanyagára nézve. A lelkipásztor a könyv egyes részeit

mint szemléltetőanyagot is felhasználhat az igehirdetésben.

Bányai László

Fodorné Nagy Sarolta: *Történelmi lecke*

Magyar Köztársaság és a Magyarországi Református Egyház között 1948-ban létrejött „Egyezmény” megkötésének körülményei és hatása különös tekintettel a nevelésre. Kiadja a Dunamelléki Református Egyházkerület. Open Art Nyomda, Budapest 2006. 340 old.

Rendkívüli szellemi-lelki élményben van része annak az olvasónak, aki tüzetesen áttanulmányozza Fodorné Nagy Sarolta könyvét. A második világháborúból vesztesen kikerült Magyarország egyháztörténetének 1948–1990 közötti időszakáról kap itt hiteles keresztmetszetet tényszerű, józan, páratlan tolmácsolással a gondosan áttanulmányozott irattári anyag alapján. Tulajdonképpen az 1948-ban, az egyház és az állam között létrejött „Egyezmény” megkötésének körülményeiről és annak hatásáról van itt szó. A gazdasági, társadalmi és jogi életnek elretentő torzulásaival találkozunk a marxista-leninista ideológia által tervszerűen megszerkesztett Potemkin-világban.

Ebben az időszakban elkezdődött az egyház életének deformálódása is. A kórokozók ideológiai eredetűek. A kívülről szított „emberarcú” demokrácia leple alatt, a kiválasztott és dédelgetett egyházi vezetők „segédletével”, sikerült is ezt a folyamatot egyre inkább erősíteni és felgyorsítani. Az egyház vezető állásaiba helyezett „kedvencek” kezes bárányokként nemcsak propagálták az ateista ideológiát, hanem „egyházias öltözékben” bele is tagolódtak a kormányrendbe. A kapott szerepek eljátszásának színhelye a szószék volt, vagy más gyülekezeti emelvény, ahol hangzatos szavakkal az „egyházmentés” hazugságával maszlagolták a gyülekezetet, és a kegyesség látszatában vétkezve kialakították

a „keskeny út” és a „szolgáló egyház” teológiáját. Mindkét teológiai irányzat megtévesztő volt, mert a kiszolgálás teológiájává vált, és az egyház tevékenységét korlátozta, ugyanakkor lassú elhalását készítette elő. Az egyház vezetői révén saját sírásójává vált. Az okviszonylat itt is érvényesült: ha az egyház kapott szabadságában nem Istenét szolgálja, akkor minden megnyilatkozása csak rabtartóinak kiszolgálása lehet. Ezt a Josua-sorsú egyházat valóban csak Isten mentheti meg (Zak 3,1–8), amint erről az író bizonysgot tesz könyvének záradékában.

